

פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה ב' - יחידת לימוד אחת

חורף תשע"ו, 2016, שאלונים: 221, 022116
מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

בשאלון זה ארבעה פרקים. הנבחנים נדרשו לענות על ארבע שאלות – שאלה אחת מכל פרק, מבניהן לפחות שתי שאלות הכוללות קטע מקור.

נושא א' - טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה

והשואה

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-3

שאלה 1- מקור- החיים בגטאות

סעיף א'

עם כיבוש פולין בספטמבר 1939 החלו הנאצים בטיפול ביהודי פולין במטרה לממש את האידאולוגיה הנאצית. במסגרת אגרת הבזק של הידרייך, הונחו המפקדים הגרמנים לרכז את היהודים בערים הגדולות סמוך למסילות הרכבת. אין בנמצא הוראה מפורשת ואחידה להקמת גטאות בשטחי הכיבוש הגרמני במזרח. הקמת הגטאות היא תוצאה של פרשנות הוראות הגרמנים להפרדת ולבידוד היהודים מצד אחד ובין יוזמות מקומיות, מצד שני. לכן הגטאות לא הוקמו בבת אחת, אלא במועדים שונים, החל מסוף 1939 ועד החודשים הראשונים של 1941. רוב הגטאות הוקמו בשנים 1940-1941.

כניסתם של היהודים לגטו לוותה בלחץ של זמן, איומים, אלימות וחוסר וודאות להיכן ולכמה זמן. היהודים שגורשו ממקומות מגוריהם הצטופפו בדוחק אל אזורי מגורים נחשלים ומצומצמים. רכושם נותר מאחור, נבזז והם הגיעו אל הגטו כפליטים, התלויים בחסדם של הכולאים אותם.

מטרות הקמת הגטאות

ניתן לחלק את מטרות הנאצים בהקמת הגטאות למטרות סמויות, המטרות האמתיות לשמן הוקם הגטו שלא ניתן היה לפרסמן ברבים, ולמטרות גלויות, המטרות עליהם הצהירו הנאצים ושפורסמו ברבים.

המטרות המוצהרות/גלויות של הגרמנים בהקמת הגטאות (על התלמיד לפרט אחת):

1. למנוע מהיהודים לסייע לאויבי גרמניה בזמן המלחמה.
  2. למנוע הפצת מגיפות ומחלות מדבקות.
  3. למנוע מהם לפגוע בכלכלה על-ידי עיסוק בספסרות, שוק שחור.
  4. להקים מקום מוגן ליהודים, שם יוכלו לנהל חיים אוטונומיים, כחלק ממדיניות ההטעיה של היהודים.
- לכל הטענות הללו לא היה בסיס – היהודים לא יכלו להשפיע על הכלכלה בארץ הכבושה, לא היו להם כמעט מגעים פוליטיים בינם לבין האוכלוסייה הפולנית המקומית, ולכן לא יכלו להפיץ ידיעות פוליטיות חתרניות. בנוסף, הגטו לא רק שלא שימש אמצעי להדברת מחלות מדבקות – להפך, הוא היווה מוקד להתפשטותן.

המטרות הסמויות/האמתיות של הגרמנים בהקמת הגטאות (על התלמיד לפרט שתיים):

1. **ריכוזם** של היהודים בערים גדולות שהגישה אליהם נוחה (רכבת), אפשר לנאצים **שליטה ופיקוח** על הציבור היהודי, על תנועותיו ובהמשך יכולת העברה 'קלה' של המועמדים לגירוש (הגטאות נחשבו כתחנת מעבר. הנאצים מעולם לא ראו בגטו מקום מגורים קבוע, אלא זמני בלבד, לקראת השלב הבא). כך חוסלו מאות כפרים ועיירות יהודיות בכל רחבי פולין.
2. ריכוז היהודים היווה אמצעי יעיל **לניצולם ככוח עבודה לעבודות כפייה** במחנות עבודה, למען המאמץ המלחמתי הגרמני.
3. **הפרדה בין היהודים לבין האוכלוסייה המקומית**. מטרת הנאצים הייתה לבודד את היהודים ממקורות עזרה מבחוץ, ע"י מניעת מגע עם שאר תושבי העיר. בידוד היהודים וניתוקם מהעולם החיצוני היווה מימוש של **תורת הגזע** בפועל.
4. **הטעיית היהודים עצמם**. עם הקמת ההנהגה היהודית (יודנראט) והקמת מקום מגורים בלעדי ליהודים (גטו), היהודים הושלו שזהו מעתה ביתם הקבוע, שהנאצים יניחו להם ובכך יחיו באשליה שהם פותחים בחיים חדשים.

- ניתן לענות גם באמצעות ההתייחסות שבירת כוח העמידה של היהודים וכן באמצעות הגטו כאמצעי הכחדה עקיף של היהודים.

סעיף ב'

עם כניסת הנאצים לפולין, הם החלו לפעול למימוש עקרונות האידיאולוגיה הנאצית הנוגעים ליהודים. מטרות המדיניות הגרמנית היו ערעור בסיס הקיום היהודי, באמצעות ריכוז ובידוד היהודים, חיסול הבסיס הכלכלי היהודי, שימוש בכוח עבודה יהודי, פגיעה בחיי הדת, בחינוך ובתרבות ויצירת עמימות בחיי היהודים. במקביל, הם רצו למנוע מהיהודים להבין לאשורה את המציאות הנוצרת סביבם, ולכן פעלו ליצירת אשליה לפיה כל הפעולות הנעשות ליהודים הן גם לטובתם, מתוך דאגה להם בתנאי המלחמה שנוצרו ומתוך רצון למצוא להם מקום ראוי ב"סדר החדש".

בבול באים לידי ביטוי העצמאות השקרית שקבלו היהודים במסגרת הגטו – אם ע"י מועצה יהודית, והעומד בראשה – במקרה של גטו לודז' – רומקובסקי, אם ע"י עולם התעסוקה של אנשי הגטו והיצרנות שאפיינה אותו – מגוון כלי העבודה ובתי החרושת המתוארים בבול, אם ע"י ניהול סניף דואר עצמאי והיכולת להפיק בול עצמאי של הגטו עם סממנים יהודים, כמו מגן דוד.

על מנת לבסס את האשליה וההטעיה, נעזרו הנאצים במטרות הגלויות להקמת הגטאות, שנועדו באופן ישיר להטעות את היהודים - הקמת מקום מגורים בלעדי ליהודים (גטו) על מנת שיחשבו שזהו מעתה ביתם הקבוע ושהנאצים יניחו להם (וכך יחיו באשליה שהם פותחים בחיים חדשים). ובמקביל הקמת מועצת יהודים – היודנראט.

ההוראה הראשונה למינויו של יודנראט, נכללה בהוראות היידריך (איגרת הבזק) ב-21.9.39. מאוחר יותר, התפרסמה הוראה בנידון על ידי הנס פראנק מושל הגנרל - גוברנאמן.

על פי ההוראות בכל קהילה חייב היה להימצא יודנראט. מספר חברי היודנראט היה צריך לעמוד על 12-24 חברים, בהתאם לגודל הקהילה.

שאיפתם של הגרמנים הייתה כי ביודנראט יכהנו אנשים מכובדים המקובלים על הקהילה, אישי ציבור, רבנים וכדומה.

מטרות הנאצים בהקמת היודנראט: (על הנבחן היה להרחיב על המטרות בהן בתר).

א. **הטעייה והסוואה.**

ב. **נציגות יהודית מוכרת ומוסמכת הנושאת באחריות אישית לביצוע המדיניות הנאצית.**

ג. **הפניית זעם ומרירות נגד היודנרט.**

ד. **צמצום האפשרות של התנגדות פנימית.**

אחת הדילמות בהן עסקו ראשי היודנרט הייתה העבודה עבור הנאצים - חלק גדול מן היודנראטים ראה חשיבות בפיתוח התעשייה והמלאכה בגטו בדומה לרומקובסקי.

הדבר נעשה ממספר שיקולים:

- הצורך הכלכלי – צורך להגדיל את מקורות הפרנסה של הגטו.
  - הוכחת יצרנותו של הגטו – אצל חלק מאנשי היודנראט רווחה התפיסה כי הגרמנים לא ירצו לחסל את הגטו אם יוכיח את תועלתו.
  - יצירת מסגרת חברתית ומסגרת של תעסוקה לאנשי הגטו.
- היודנראטים היו מודעים לכך, כי עבודה למען הגרמנים פירושה סיוע למאמץ המלחמתי הגרמני. מצד שני חשבו, עבודה כזו יכלה להאריך את חיי הגטו ולמצוא תעסוקה לאנשיו.
- רומקובסקי, יו"ר היודנראט בגטו לודג' המופיע בבול, טען שאם היהודים יהיו לעבדים לגרמנים, הגרמנים לא ירעו להם. ואכן, מדיניות זו של "הצלה באמצעות עבודה" פעלה כל זמן שהגרמנים נדרשו לכוח העבודה היהודי, וגטו לודז' היה הגדול בגטאות העובדים למענם.

שאלה 2- המעבר מדמוקרטיה לנאציזם

סעיף א'

הגורמים שסייעו לעליית המפלגה הנאצית לשלטון: (על הנבחן לציין לפחות שלושה).

1. **ההפסד במלחמת העולם הראשונה והסכמי ורסאי שהגיעו בעקבותיהם** – מלחמת העולם הראשונה, שהתרחשה בין השנים 1914 – 1918, הייתה מלחמה בקנה מידה עולמי, שגבתה את חייהם של 10 מיליון חיילים וגרמה להפסדים כספיים עצומים למדינות שנלחמו. לאחר התבוסה במלחמה הרגישו חלק מהגרמנים, בעיקר החיילים שלחמו בשדה הקרב, שהתבוסה שלהם התרחשה לא בגלל החיילים בשדה הקרב אלא בגלל יהודים ואנשי שמאל (קומוניסטים), שגרמו לגרמניה לחתום על הכניעה ובכך "תקעו סכין בגב האומה הגרמנית". המפלגה הנאצית חזרה שוב ושוב על המסר, שגרמניה הפסידה בשל בוגדנותם של היהודים ואנשי השמאל.

הסכמי ורסאי

בתום מלחמת העולם הראשונה התכנסו המדינות המנצחות כדי לקבוע הסכם שיסכם את המלחמה. הם התכנסו בארמון ורסאי, הנמצא בסמוך לפריז בירת צרפת. בהסכם זה, שבו לא נכחו נציגי גרמניה, נקבעו מספר החלטות בתחומים שונים:

ההחלטה הכללית הייתה: גרמניה היא האשמה בפרוץ מלחמת העולם הראשונה.

ההחלטה בתחום הצבאי: על גרמניה נאסר להקים צבא הגדול ממאה אלף חיילים. בנוסף, נאסר עליה להחזיק נשק כבד, לבנות ביצורים או להקים מטכ"ל שינהל את הכוחות.

ההחלטה בתחום הכלכלי: נקבע שגרמניה תשלם למדינות בהן היא נלחמה ובעיקר לצרפת פיצויים מאוד גבוהים.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

ההחלטה בתחום הטריטוריאלי: גרמניה חויבה להחזיר לצרפת את שטחי אלזס ו - לורן. בנוסף, שטחים שהיו באזור המזרחי של גרמניה נלקחו ממנה ועל חלק משטחים אלו הוקמו מדינות, כמו לדוגמא, פולין (סה"כ איבדה גרמניה 13% משטחה).

כיצד ניצלה זאת המפלגה הנאצית?

התנאים המשפילים הללו עוררו את זעמם של מרבית הגרמנים והמפלגה הנאצית ניצלה זאת והסבירה, שכבודם של הגרמנים הושפל ולכן כאשר הם יעלו לשלטון, הם יבטלו את חוזה וורסאי המשפיל.

2. **חולשת רפובליקת ויימאר** – סיום מלחמת העולם הראשונה הביא להתמוטטות הקיסרות הגרמנית ולהדחתו של הקיסר ששלט בגרמניה. במקום הקיסרות הוקמה מדינה עם שלטון דמוקרטי, שנקראה רפובליקת ויימאר.

חולשת רפובליקת ויימאר התמקדה במספר תחומים:

תחום פוליטי – ריבוי מפלגות - בגלל ריבוי המפלגות קשה היה להקים ממשלה רחבה וחזקה, שיכלה להעביר חוקים ולבצע פעולות שונות. בין המפלגות הרבות קמו מפלגות אנטי-דמוקרטיות, שהצהירו באופן גלוי כי הן באות במטרה לחסל את המשטר הדמוקרטי. לרפובליקה לא היו הכלים להתמודד עם מצעים אלו.

חוסר מסורת דמוקרטית – ראשי הצבא, ראשי מערכת המשפט ופקידים שעבדו במשרדי הממשלה השונים, לא היו רגילים למדינה דמוקרטית אלא למדינה עם שליט אחד (כמו הקיסר).

בעיות בחוקת הרפובליקה - חוקת רפובליקת ויימאר הייתה דמוקרטית והבטיחה זכויות יסוד לכל. עם זאת, היו בה כמה פרצות שנוצלו ע"י כוחות אנטי דמוקרטים כדי לחסל את הרפובליקה. הסעיף הבעייתי וההרסני ביותר בחוקה היה "סעיף 48", לפיו הוענקו לנשיא סמכויות חירום להוציא צווים בלא קבלת אישור הרייכסטאג (הפרלמנט הגרמני) ולשלול זמנית חלק מזכויות האזרח. הסעיף הזה אפשר לנשיא לשלוט לבדו במסגרת דיקטטורה חוקתית.

כיצד ניצלה זאת המפלגה הנאצית?

חולשת הרפובליקה נוצלה על ידי הנאצים שטענו שכשהם יעלו לשלטון, הם יהרסו את הרפובליקה ויקימו שלטון חזק, מאורגן ומסודר, שייתן מענה לכל הבעיות של הרפובליקה. כמו-כן, הציגה המפלגה מנהיג אחד חזק, שישלוט במדינה. ראשי הצבא ומערכת המשפט העדיפו שיהיה אחד כזה.

3. **משברים כלכליים** - רוב ימיה הייתה נתונה הרפובליקה במשברים כלכליים חמורים ביותר. בשנים הראשונות לקיומה פקד אותה משבר כלכלי קשה, שהיה תוצאה של מלחמת העולם הראשונה – הרפובליקה נאלצה להתמודד עם טיפול באלפי החיילים המשוחררים (חלקם פצועים ונדרשים לסיעוד), לשקם את התעשייה והמשק המסחרי ולשלם פיצויים ע"פ חוזה ורסאי.

גילויי המשבר היו חמורים: הממשלה בחרה להדפיס כסף ללא כיסוי וגרמה לאינפלציה מסחררת ולהתרוששות המדינה, אחוזי האבטלה היו גבוהים מאוד (הגיע בשיאו ליותר משליש מכוח העבודה) והמעמד הבינוני הגיע לחרפת רעב ונוצר גל התאבדויות.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

בין השנים 1924 – 1929 ערכה הממשלה רפורמה – הנהיגה מטבע חדש, חתמה על הסכם לפריסת הפיצויים וקבלה סיוע של השקעות והלוואות מארה"ב.

בשנת 1929 חל משבר כלכלי גדול בארצות הברית. הבורסה קרסה ואלפי בני אדם איבדו את כל רכושם. משבר זה הגיע גם לגרמניה, שקיבלה תמיכה כספית רבה מארצות הברית. אלפי חנויות נסגרו, מפעלים התמוטטו ומיליונים מצאו את עצמם מובטלים ברחובות.

כיצד ניצלה זאת המפלגה הנאצית?

כוחן של המפלגות הקיצוניות עלה וירד בהתאם למצב הכלכלי – ככל שזה השתפר וניתן מענה למזון ותעסוקה, הלך כוחן ונחלש, וככל שהמצב החמיר, עלה כוחן והתחזק והפתרונות הקיצוניים שהציעו נקלטו בחברה הגרמנית כאפשריים ורצויים.

המפלגה הנאצית ניצלה את המצב, ופנתה למאות אלפי המובטלים ושכנעה אותם שאם הם יצביעו עבורה מצבם הכלכלי ישתפר.

- ניתן לענות גם באמצעות ההתייחסות לפעילות המפלגה הנאצית.

סעיף ב'

עם עלייתה לשלטון, עסקה המפלגה הנאצית בהפיכתה של גרמניה ממדינה דמוקרטית למדינה נאצית. היא פעלה בעזרת שלושה אמצעים – טרור, תעמולה וחינוך וחקיקה, על מנת לגייס את תמיכת הציבור הגרמני. הנאצים בקשו להשתלט על כל תחומי החיים ולאחדם סביב האידיאולוגיה הנאצית. התהליך כלל את איחוד גרמניה תחת שלטון ריכוזי נאצי ע"י שיעבוד כל ארגוני החברה ומוסדותיה לטובת המפלגה וה"פיהרר". התהליך ביטל את כל המוסדות והגופים כמוקדי כוח עצמאיים ובלתי תלויים, ויצר גופים שפעלו עפ"י תבנית אחת (הרייכסטאג, המנגנון ציבורי ובתי המשפט, הצבא, המפלגות, האיגודים המקצועיים, הכנסייה והנשיאות). המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם התרחש באופן הדרגתי של בנייה על הקיים. כוחות מרכזיים כגון הצבא, הבורגנות, התעשיינים, האינטלקטואלים – התאימו עצמם בהדרגה ופעלו עפ"י "כללי המשחק" החדשים.

להלן דוגמאות לפעולות הנאצים (על הנבחן לעסוק בשניים):

טרור –

עם עליית הנאצים לשלטון גבר הטרור שקיבל גיבוי חוקי. הטרור כוון נגד יחידים המתנגדים למשטר, נגד קבוצות אתניות שלמות ונגד מעמדות חברתיים וקבוצות משכילות. בגרמניה הנאצית הופעל טרור פיזי, חוקי ופסיכולוגי:

1. מנגנוני הטרור: ב-1939 הוקם "המשרד הראשי לביטחון הרייך" בראשות הימלר מפקד ה- S.S. בתוכו נכללו: ה- S.S. (ארגון העל האחראי על כל ענייני הביטחון והמשטרה ברייך), ה- S.D. (שירות הביטחון), ובתוכו יחידות האיינזצגרופן ("עוצבות המבצע"), הגסטאפו (המשטרה החשאית), בראשות היידריך וסוגי משטרות נוספות.

כל אלה "טיפלו" בכל מי שנחשב אויב המשטר: יהודים, קומוניסטים, סוציאליסטים ואינטלקטואלים, שסירבו לשתף פעולה עם המשטר. זה היה סיומו של תהליך בו צמחו מגוון ארגוני משנה עבור מטרות דומות – כל הגופים אוחדו יחד תחת "המשרד" והפכו את כוחם למתואם ורב יותר.

2. **מחנה ריכוז ראשון לאסירים פוליטיים: דכאו (מרץ 1933).** במחנה דכאו נכלאו כל מי שנחשב למתנגד המשטר. הם עונו, הועבדו בפרך, הורעבו והומתו. אחרי דכאו הוקמו מחנות קבועים שבתחילה נקראו "מחנות לחינוך מחדש", ואח"כ הוסב שמם ל"מחנות ריכוז". הם נשלטו על-ידי ה-S.S. בשלב מאוחר יותר, הפכו למחנות מאסר המוניים לשם הושלכו היהודים. מחנות אלה שימשו גם ככוח עבודה בשרות המשטר.

חינוך –

שינויים בתכניות הלימוד והדפסת ספרי לימוד חדשים התואמים את המסרים האידיאולוגיים: מערכת החינוך בגרמניה הייתה תחת פיקוח מלא של המשטר. המטרה הייתה לחנך את בני הנוער על פי עקרונות הנאצים: תורת הגזע, האנטישמיות, הערצת המנהיג, אהבת המולדת ועוד. בנוסף, המורים והמנהלים היו חברי המפלגה הנאצית ומונו על ידי המשטר. תכנית הלימודים הייתה אחידה, והיא שמה דגש על לימוד מקצועות כמו: גיאוגרפיה – ידיעת הארץ והגבולות העתידיים של הרייך השלישי, היסטוריה – לימוד ההיסטוריה הגרמנית המפוארת, ביולוגיה – לשם חיזוק רעיון תורת הגזע, חינוך גופני – כדי ליצור דור בריא וחזק, שיילחם על מרחב המחיה לגזע הארי.

תנועת הנוער ההיטלראית: על פי חוק מ-1939 חויבו כל בני הנוער, בגילאי 10-18, להיות חברים בתנועת הנוער הנאצית. הבנים ב-"היטלרינג" והבנות ב"ברית הנערות הגרמניות". חקיקה זו היוותה מיסוד סופי של תנועות הנוער של המפלגה כיחידות בגרמניה. מטרת תנועת הנוער: החדרת עיקרי האידיאולוגיה הנאצית – שטיפת מוח של הצעירים (במטרה שישמרו אמונים לנאציזם ושיעריצו את היטלר). הם הודרכו לשנא את המתנגדים, ובעיקר את היהודים. דרך בני הנוער התעצמה ההשפעה על כל התא המשפחתי ממנו באו. הבנים חונכו להפוך לחיילים הבאים של גרמניה, ואילו הבנות חונכו להולדת ילדים ארים טהורי גזע ולשמירת המשפחה הגרמנית.

תעמולה -

הקמת "משרד הרייך לתעמולה ולהשכלת העם" (בגרמנית: Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda) – בראש המשרד עמד שר התעמולה הנאצי יוזף גבלס. תפקידו של המשרד היה ליצור תרבות גרמנית חדשה (תרבות ארית), התרבות הראויה לפי תפיסתם. תחומים רבים בגרמניה עוצבו ושוכתבו כדי לשמש כלי תעמולה בידי המשטר, על מנת להטמיע את האידיאולוגיה הנאצית ולהאדיר את היטלר ואת המשטר הנאצי. אנשי רוח ומדע, שלא הזדהו עם האידיאולוגיה הנאצית ולא שיתפו פעולה עם המשטר, סולקו מתפקידם, הושפלו, נאסרו ואף הומתו.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

דוגמאות:

עיתונות – בעיתונות הגרמנית פורסמו מאמרים אנטישמיים, דווח על הישגי המשטר והתקיים **פולחן אישיות** להיטלר.

קולנוע – הקולנוע הגרמני הציג את נופיה של גרמניה, אירועים מההיסטוריה הגרמנית, סרטי מלחמה, סרטים אנטישמיים ועוד. [שני סרטים מפורסמים שנעשו: "ניצחון הרצון" (Triumph des Willens) ו-"היהודי הנצחי" (Der ewige Jude)].

אומנות – ציורו וציורים, שהציגו את דמותו של היטלר, וזאת כחלק מפולחן האישיות ל"פיהרר". כמו-כן, ציורו וציורים שתיארו את נופי גרמניה וכן ציורים, המתארים מאבק בין בעלי-חיים בטבע, וזאת כדי להעביר את המסר של מלחמת הקיום בין הגזעים.

מוסיקה – במוסיקה הושם דגש על שירי לכת ועל שירי מלחמה. השמעת מוזיקת ג'אז נאסרה (כיוון שנחשבה למוסיקה של תרבות נחותה – המוסיקה של השחורים בארה"ב). כמו כן, נאסר לנגן בסקסופון (כלי מרכזי במוסיקת הג'אז).

שאלה 3- "הסדר החדש"**סעיף א'**

עם השתלטות גרמניה על מרבית שטחי אירופה, שאף היטלר לבסס בשטחים הכבושים שבשליטת גרמניה את האידיאולוגיה הנאצית. למימוש האידיאולוגיה הנאצית בשטחים הכבושים קוראים **"הסדר החדש"** – מימוש השאיפה לשנות את הקיים בעולם וליצור סדר עולמי חדש.

הסדר החדש הוא סדר דמוגרפי, מדיני, כלכלי ותרבותי, המבוסס על האידיאולוגיה הנאצית בדגש על תורת הגזע ומרחב המחיה ונועד להחליף את הסדר הקיים בעולם.

תפיסת הגזע הנאצית הכתיבה מדרג גזעים יוצרי תרבות, נושאי תרבות והורסי תרבות וזהו גם המדרג שאמור היה לעצב את הסדר העולמי החדש.

הצעדים שנקטו כדי ליישם את רעיון "הסדר החדש" ואת הקו המנחה "כבוש, שלוט, נצל" בפולין (על הנבחן לציין לפחות שלושה):

1. כיבוש – גרמניה כבשה את פולין בשנת 1939. פולין היוותה יעד מרכזי לכיבוש מאחר וגבלה בגרמניה ממזרח (אזור שהוגדר בעקרון מרחב המחיה כיעד להשתלטות הנאצים) ותושביה הוגדרו, ע"י עקרון תורת הגזע, כסלאבים, שתפקידם כנושאי תרבות הוא שיעבוד בלבד.
  2. שליטה – גרמניה שלטה באוכלוסייה המקומית על ידי רצח מנהיגים פוליטיים, אנשים משכילים ואנשי צבא, שיכלו להוות איום על פעילותה בשטחי הכיבוש. כמו – כן, הפעילו הנאצים טרור והפחדה כנגד האוכלוסייה המקומית. הנאצים נעזרו בגירוש תושבים לשיפור השליטה באזור הכבוש – אוכלוסיות שונות הועברו בכפייה ממקום מגוריהם, על מנת לאפשר יישוב של גרמנים במקומם.
- לדוגמא: בפולין יישבו הנאצית אוכלוסייה ארית במקום האוכלוסייה הפולנית.

3. ניצול כלכלי ואנושי של שטחי הכיבוש: בעיקר בשטחים שבהם חיו עמים, שהיו בתחית המדרג הגזעי עפ"י האידיאולוגיה הנאצית, הוקמו מחנות עבודה בכפייה, בהם הועסקו עובדי כפיה באזורים הכבושים. המוני עובדי כפיה הועברו מאזורי הכיבוש לגרמניה כדי לפתור בעיות כלכליות ותעסוקתיות, ובכך לסייע למאמץ המלחמתי. בגרמניה גויסו כל הגברים מגיל 16 עד 60, כ-18 מיליון חיילים. הדבר גרם מחסור חמור בכוח אדם בעורף. במערב, באנגליה וצרפת, החליפו הנשים בזמן המלחמה את הגברים המגויסים ואולם בגרמניה, האישה הנאצית נועדה להביא ילדים, לגדלם ולדאוג לתא המשפחתי בלבד. הדרך בה פתרו הגרמנים את בעיית המחסור בעובדים, הייתה גיוס עובדי כפייה מקרב העמים הסלאבים. כ-7 מיליון עובדי כפיה הועסקו בתנאים קשים בתעשייה, במכרות, בסלילת כבישים, בחקלאות ובבתים פרטיים. בנוסף, ניצול המדינות הכבושות התבצע גם באמצעות העברת מזון, מוצרי תעשייה וחומרי גלם מהן לגרמניה. בנוסף, יצירות אומנות נבזזו ממוזיאונים באותן המדינות והועברו לגרמניה.

סעיף ב'

בעת הפלישה לפולין, לא הכין שלטון הכיבוש הגרמני תכנית ערוכה מראש כיצד לנהוג ביהודי פולין. ההנחיות הראשונות הנוגעות ליהודי פולין הכבושה הועברו באיגרת שנשלחה ב-21.09.1939, ובה הוראות של ריינהרד היידריך. איגרת זו ידועה בשם: "איגרת הבזק". באגרת הנחה היידריך על ריכוז היהודים, הקמת מועצת יהודים ועל תהליך אריזציה.

צעדים בהם נקטו הנאצים נגד היהודים בפולין עם כיבושה (על הנבחן להציג שלושה):

1. **ריכוז ובידוד היהודים** - הנאצים החלו בהפרדת האוכלוסייה היהודית מן האוכלוסייה הפולנית. על פי הנחיות האיגרת, החלו לרכז את היהודים בערים גדולות, הנמצאות סמוך למסילות ברזל או לצמתי רכבות. היהודים סומנו בסרטים עם מגן דוד ובטלאי צהוב (לכל יהודי מגיל 10). כמו כן, סומנו בתי עסק יהודיים, נאסר על יהודים להעתיק את מגוריהם ללא רשות, הוגבלה תנועת היהודים ברחובות ונאסרה נסיעת יהודים ברכבות ועוד.
2. **הקמת מועצות יהודים** - על פי האיגרת החלו להקים "יודנראטים" (מועצות יהודיות) בכל הקהילות היהודיות. מועצות אלה הורכבו מרבנים ויהודים אחרים בעלי השפעה. על היודנראט היה למלא באופן מדויק כל הוראה שתניתן לו. המשימות המידיות של כל יודנראט היו לערוך מפקד מדויק של היהודים במקום בו רוכזו היהודים ולדאוג לקליטתם של היהודים, שיפנו לאותם ריכוזים מיישובים קטנים ומהאזור שיסופח לרייך.
3. **אריזציה** - **חיסול הבסיס הכלכלי היהודי**: חתירה ל"אריזציה" של מפעלים יהודיים. הנאצים החלו בהחרמת בתי עסק, מפעלים, דירות של יהודים אמידים, רכוש נייד, דברי ערך ועוד. הוקפאו החשבונות היהודיים בבנקים והוגבלו משיכות כספים. בידי סוחרים יהודים נשארו חנויות קמעוניות בלבד. יהודים סולקו מן השרות הציבורי. תקנות אלו הביאו את רוב הציבור היהודי לידי חרפת רעב, עוד לפני הכניסה לגטו. באמצעות צעדים אלו ניסו הנאצים להשיג **ערעור של בסיס הקיום היהודי**. הנאצים יצרו בכוונה עמימות לגבי מצבם של היהודים.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

יהודים נחטפו לעבודות כפיה, אדם שיצא מביתו לא ידע אם ישוב, יהודים לא ידעו כיצד לנהוג בפגישה עם גרמני, מעשי התעללות והשפלה ברחוב היו שגרתיים. כל אלו נועדו לשבור את רוחם של היהודים. במקביל הנאצים החלו ביצירת הטעייה ואשליה כי הפעולות הן לטובת היהודים וכי הרע מכל כבר ארע.

- ניתן לענות גם באמצעות ההתייחסות לשימוש בכוח עבודה יהודי ולפגיעה בחיי הדת, בחינוך ובתרבות

פרק שני

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-6

שאלה 4 - מקור – המרד בגטאות

סעיף א'

עד סוף 1942 התאפיין המאבק היהודי במרי אזרחי נגד הכובש הנאצי: "קידוש החיים" והניסיונות לשמור על צלם אנוש. למרות שההשמדה ההמונית החלה עוד באמצע 1941, פרץ מרד מזוין נגד הנאצים רק לקראת סוף 1942.

המורדים היו בעיקר חברי תנועות הנוער וצעירים, שהצטרפו למחתרות לוחמות (ששמו להן למטרה לנקום בנאצים, ולהשפיע על האופן בו ימצאו את מותם).

דילמה אחת שעמדה לפני המורדים ובאה לידי ביטוי בקטע, היא הקושי בקביעת העיתוי, מתי לצאת למרד - "בארגון הלוחם החדש הסתמנו הבדלי גישות בנוגע למועד ההתקוממות ושיטות המאבק". למורדים היה ברור כי תוצאות המרד ידועות מראש - חיסול הגטו והלוחמים. המרד הוא חד-פעמי ולכן חייב לכלול הכנות ואת בחירת העיתוי בקפדנות.

השיקולים של הצדדים בויכוח:

צעירי הארגון רצו להתחיל במרד מוקדם ככל האפשר. לשיטתם, אין מקום "לבזבז" זמן להתארגן כיאות ויש לפעול במייד ולפתוח בפעולות נגד הנאצים כמה שיותר מהר: "צעירי הארגון, בני 18 - 19, היו חסרי סבלנות ותבעו לפתוח במעשי התגוננות בלא דיחוי; אין מקום וזמן לבחור באמצעים ולהתנות את עצם הפעולה....".

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

לעומתם, המבוגרים יותר תמכו ב**דחיית** המרד. לשיטתם, מאבק שאינו מתוכנן מראש ואינו ממושך, לא יגרום נזק רב לגרמנים: "הם הניחו כי התפרצות נזעמת, שלא תישא אופי של מאבק מתוכנן מראש וממושך יותר, תעבור בלי רישום ובלי שתגרום נזק לגרמנים".

- התלמיד יכול להסביר גם את הדילמה העוסקת בשיטות המאבק – הצעירים הסבורים שיש לצאת עם האמצעים הקיימים מול הבוגרים הסבורים כי יש להמתין עד שיושג נשק.

סעיף ב'

ההכנות של תושבי גטו ורשה לקראת הלחימה בגרמנים היו מגוונות ונפרסו על פני תקופה של יותר משלושה חודשים. לאחר האקציה הגדולה של קיץ 1942, נותרו בגטו ורשה 60 אלף יהודים בלבד. במהלך האקציה התאבד יו"ר היודנרט, צ'רניאקוב, והשאיר אחריו חלל מנהיגותי. הארגונים הלוחמים שקמו בגטו מתוך תנועות הנוער, הצליחו לתפוס את מקום היודנראט בהנהגה, ולגייס את התושבים למאבק.

בינואר 1943 הפתיעה אקציה חדשה את הארגונים, שהגיבו מייד במרד של כ-4 ימים. המרד התנהל על ידי ירי ותקיפת אנשי הס"ס, שהיו מופתעים לחלוטין.

בשלושת החודשים הבאים החלה התארגנות, שכללה הכנת תשתית בונקרים, תעלות ונקודות-קשר, וחיבורן למים ולחשמל. המורדים הקימו "גטו וארשה תחתי", ממנה יכלו להתנהל ימים ארוכים מבלי לעלות על פני השטח. כמו כן, עברו קבוצות המורדים אימונים בלוחמה בשטח בנוי ונאספו כספים ותרומות לרכישת נשק. הגטו חולק לאזורים והוקמו מפקדות אזוריות, עם מפקדים בכל מפקדה.

תרומת ההכנות המגוונות והמקיפות הייתה ישירה – המרד זכה להצלחה גדולה, בהתאם ליעדים ששמו לעצמם הלוחמים – משך הזמן לו נזקקו הנאצים על מנת לחסל את הגטו היה ארוך ומשמעותי - מה- 19 באפריל עד ה- 16 במאי 1943 - חודש ימים החזיקו הלוחמים מעמד ואף גרמו לגרמנים לסגת בשלב הראשון, לנהל קרבות ברחובות נגד היחידות הלוחמות ולכבוש בונקר אחר בונקר. מספר האבדות שנגרמו לנאצים היה גדול והם הופתעו והושפלו. ההכנות סייעו לגייס את כל תושבי הגטו לתמוך במרד - העובדה שבגטו ורשה נוצרה ברית בין הלוחמים לבין אחרוני היהודים בגטו, הפכה את המרד לא רק למרד של 500 - 700 לוחמים, אלא למרי עממי של 50,000 - 60,000 יהודים - הראשון באירופה הכבושה. יהודי ורשה נטלו חלק במרד בכך, שלא נענו לקריאות הגרמנים להתייצב לסלקציות והתחבאו בהמוניהם בבונקרים.

ההכנות אפשרו ללוחמים מרד מוצלח, שפגע בנאצים ואף היווה השראה לגטאות נוספים ולמחתרות מקומיות ברחבי אירופה הכבושה לצאת ולמרוד כנגד כל הסיכויים.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

שאלה 5- יחס האוכלוסייה המקומית כלפי היהודים בארצות שכבשו הנאצים

סעיף א'

הגורמים שהשפיעו על יחס האוכלוסייה המקומית כלפי היהודים בארצות שכבשו הנאצים (על הנבחן להסביר שלושה):

1. מידת העצמאות של המדינה הכבושה - ככל שהמדינה הכבושה שמרה על עצמאותה, כך היו יותר גילויי עזרה מצד האוכלוסייה. ככל שהגרמנים שלטו ישירות על האוכלוסייה הכבושה, כך היהודים היו פחות בטוחים. דוגמאות שליליות הן המדינות הבלטיות, פולין והונגריה, שנשלטו על-ידי הנאצים ובהן האוכלוסייה שיתפה פעולה וסייעה למבצע ההשמדה. באיטליה, לדוגמא, היהודים היו בטוחים וזכו לתמיכת האוכלוסייה, כל עוד השלטון היה איטלקי ועצמאי.

2. מסורת אנטישמית - ככל שהמדינה הייתה בעלת מסורת אנטישמית, כך היחס ליהודים היה רע יותר. בפולין, לדוגמא, התקיים משטר כיבוש מוחלט, שהפעיל טרור בסיוע האוכלוסייה המקומית. ברומניה, ליטא, לטביה ואוקראינה נרצחו יהודים מתוך רצון והתלהבות של האוכלוסייה המקומית רוויית השנאה. ומצד שני – ככל שהמדינה הייתה דמוקרטית ונטולת מסורת אנטישמית. כך גדלה הנכונות לסייע ליהודים, דוגמת דנמרק, בה התגייסה החברה כולה להצלת יהודי הארץ.

3. מסורת דמוקרטית – מדינות בהן הייתה דמוקרטיה ותיקה, וזכויות האזרח והשוויון היו ערכים שהוטמעו, סייעה האוכלוסייה יותר ליהודים. לדוגמא, הולנד, בה ניצלו יהודים רבים.

4. קיומן של מחתרות התנגדות לנאצים – המחתרות ראו בהצלת היהודים התנגדות לנאצים. למשל, בדנמרק, השלטון שיתף פעולה עם המחתרת, והדבר סייע להצלתם של 7,000 יהודים, שהוברחו לשבדיה בכלי שיט.

סעיף ב'

"חסיד אומות העולם" הוא תואר הניתן על ידי "יד ושם" במסגרת חוקי מדינת ישראל לאדם לא יהודי שהציל יהודים ועמד בקריטריונים הבאים:

- ניסיון להציל יהודי ומעורבות אקטיבית של המציל.
- המציל סיכן את חייו בעת ביצוע ההצלה.
- המציל לא קיבל תמורה חומרית כתנאי להצלה.
- קיימים תיעוד אמין או עדות, שמאמתים את מעשה ההצלה.

על התלמיד להציג דוגמה אחת של סיפור אישי של חסיד אומות העולם ולהדגיש את מעשיו ומניעיו:

אירנה סנדלר 15 בפברואר 1910 – 12 במאי 2008

אחות קתולית ועובדת סוציאלית פולנייה וחברת מחתרת. בראשית המלחמה הצטרפה לפעולות הסיוע

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

ליהודים, בחלוקת מזון, בדאגה ליתומים ובסיוע כספי לאנשים, שהנאצים החרימו את רכושם. בשנת 1942 עבדה אירנה כמנהלת בכירה בעיריית ורשה, במחלקת הסעד. היא הצטרפה לארגון "ז'יגוטה", שפעל מטעם הממשלה הפולנית הגולה בלונדון בסיוע ליהודים. כינויה במחתרת הפולנית היה 'יולנטה', ועיסוקה העיקרי שם היה בהצלת ילדים יהודים. היא סיכנה את חייה בפעולות חילוץ והצלה בעזרת אנשים שגייסה לעזרה, עסקה בזיוף מסמכים, שהקנו ליהודים שמות נוצריים והשיגה אישורי מחלה, שנועדו להרתיע את הנאצים מהתפשטות מחלות מידבקות. בהמשך הבריחה ילדים מן הגטו למנזרים או אל משפחות נוצריות, באמצעות ניירות מזויפים. אירנה סנדלר הקפידה על רישום מדויק של הילדים שהבריחה מן הגטו, כדי שאפשר יהיה לאתרם בסוף המלחמה ולהשיבם למשפחותיהם. את הרשימות הטמינה בכדי זכוכית באדמה בגן ביתה. בסך הכול הצילה בדרך זו כ-2,500 ילדים יהודים. באוקטובר 1943 אסר אותה הגסטפו ועינה אותה, כדי שתמסור את שמות הילדים שהצילה, אך היא לא נשברה. בסופו של דבר נגזר עליה עונש מוות, יחד עם עוד 39 אסירות, אך היא נחלצה בעזרת שומר, שקיבל שוחד מחבריה למחתרת. לאחר מכן הוכנסה לרשימת אסירים שהוצאו כבר להורג, וחייתה במחתרת. בשנת 1965 העניק לה מוסד "יד ושם" את תואר חסידת אומות העולם ובשנת 1991 קיבלה אזרחות כבוד של ישראל. **סנדלר פעלה מתוך מניעים הומניים אנושיים וטוב לב ומתוך התנגדות לכיבוש הנאצי, בו ראתה אויב חסר רחמים.**

• יתכנו דוגמאות של חסידי אומות עולם אחרים.

דפוסי פעולה נוספים של האוכלוסייה המקומית כלפי היהודים בארצות שכבשו הנאצים (על הנבחן להציג שניים):

1. שיתוף פעולה עם הנאצים:

שיתוף הפעולה עם הנאצים בא לידי ביטוי בהסגרה והלשנה על יהודים, השתתפות בביזה ובגזל, פגיעה גופנית בהם ואף השתתפות אקטיבית ברצח היהודים.

המניעים של המסגירים היו בדרך כלל: מסורת אנטישמיות קודמת, הסכמה עם האידיאולוגיה הנאצית וזיהוי היהודים עם המשטר הקומוניסטי, פחד גדול מהנאצים והמחשבה שעל ידי שיתוף פעולה יוכלו לשרוד את המלחמה בצורה טובה יותר. גם כסף וטובות הנאה היו מניע ללקיחת החלק בפעילות של הנאצים.

2. הסכמה שבשתיקה - "הרוב הדומם" או ה"עומדים מן הצד".

היו אלו שלא עשו דבר לסייע ליהודים, למרות שידעו מה מתרחש בגטאות, במחנות העבודה ובמחנות ההשמדה. לעיתים אנשים אלו חיו ממש מחוץ לגדרות ויכלו לראות ולהריח את עשן המשרפות המיתמר מהקרמטוריום, ועם זאת לא נקפו אצבע.

המניעים של השותקים היה בדרך כלל: אנטישמיות, שהביאה לאדישות כלפי גורל היהודים ואולי אף הקלה בכך שהאויב היהודי "מטופל" ופחד מהנאצים שהביא לשיתוק (היה ברור שעל מנת לשרוד את המלחמה עליך ועל משפחתך להתנהג בהתאם לאידיאולוגיה הנאצית וכי סיוע ליהודים יגרור ענישה קשה ואף רצח). בנוסף, האוכלוסייה הכבושה סבלה ממצוקת מלחמה אובייקטיבית - מדינתם נכבשה ונפגעה מהמלחמה, הכובש הנאצי התאכזר אליהם, הם סבלו ממחסור במזון, וממצוקה כללית. רבים היו עסוקים בדאגה לקיומם האישי ולא טרחו לעסוק בצרות היהודים.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

שאלה 6 - "הפתרון הסופי"

סעיף א'

בתאריך 20 ינואר 1942 התקיימה ועידת ואנזה, שמטרתה הייתה להסדיר ולתאם את המעבר להשמדה ההמונית, באמצעות מחנות ההשמדה.

הוועידה כונסה ביוזמתו של היידריך (סגנו של הימלר ומי שהיה ראש המשרד הראשי לביטחון הרייך).

הנושאים העיקריים שנידונו בוועידה (על הנבחן להציג לפחות שלושה):

1. סקירת המדיניות הנאצית בשאלת היהודים עד לשלהי שנת 1941, וקביעה שמדיניות זו אינה רלוונטית יותר. מעתה המדיניות היא פינוי היהודים למזרח.
2. מסירת החלטתו של היטלר בדבר הפתרון הסופי, ותיאור התנאים והנסיבות החדשים שנוצרו במזרח.
3. הצגת טבלה, שכללה נתונים מדויקים על מספרי היהודים בארצות השונות, שייכללו בפתרון הסופי – 11 מיליון.
4. הסברת הכיוון ודרכי הביצוע של הפתרון החדש לשאלה היהודית: שליחת היהודים ברכבות מכל הארצות מזרחה, שם ינוצל כוח העבודה שלהם, וכן הנחיות כיצד יש לטפל ביהודים שיישארו בחיים. היידריך נמנע מלהשתמש במושג "השמדה" ודיבר על "היהודים יטופלו בהתאם", "פינוי למזרח", "הפתרון הסופי". לנוכחים, כפי שהעיד אייכמן במשפטו בירושלים, היה ברור שמדובר בהשמדה.
5. אזכור מספר בעיות מיוחדות כמו: שאלת נישואי התערובת, סדר הגירוש, וכו'.
6. הדגשת המחויבות שיש לתמיכת כל המשרדים ביישום התוכנית. אף אחד מהמוזמנים לא הסתייג מהתוכנית שהוצגה.

הטוטאליות של הפתרון הסופי כפי שבאה לידי ביטוי בוועידת ואנזה: הטבלה שהוצגה בפרוטוקול

מונה 11 מיליון יהודים מכל מדינות אירופה, שאמורות להיכלל במסגרת הפתרון הסופי. עצם הזכרת 200 יהודים מאלבניה, בנשימה אחת עם 5 מיליון יהודים מבריה"מ, מבטאת את הכוונה להשמיד טוטלית ובאופן מוחלט את כל העם היהודי, כמו גם העובדה שנכללו גם יהודים ממדינות לא כבושות, כמו רומניה ובולגריה, לצד יהודים מארצות ניטרליות, כמו שוויץ, שבדיה, ותורכיה (דבר המראה על תוכניות הכיבוש העתידיות של גרמניה הנאצית). כמו כן, נכללו יהודי צרפת בשטח הלא כבוש שבידי וישי (700,000 יהודים), כולל גם כל היהודים באזורי השליטה הקולוניאלית של צרפת ושל מדינות אחרות בצפון אפריקה. לבסוף, בוועידת ואנזה השתמשו בהגדרה נרחבת של מיהו יהודי. כבסיס להגדרת מיהו יהודי לצורך הפתרון הסופי, שימשו חוקי הגזע. בשלב זה כבר נכללו בני התערובת מדרגות שונות בהגדרת יהודי לצורך זה.

סעיף ב'

במהלך החיים בגטו התקשו היהודים לתפוס שהמציאות בה הם חיים היא חלק ממדיניות של השמדה טוטלית של העם היהודי. הסיבות המרכזיות לכך הן:

1. ההשמדה לא בוצעה כמבצע פומבי, אלא כאירוע אפוף מעטה סודיות והטעיה, שלא היו לגביו ידיעות רשמיות. רק מעטים ניצלו, נמלטו וחזרו לגטאות על מנת לספר.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

2. העיכוב בהעברת המידע נבע גם ממצב המלחמה שהקשה על התנועה, ומהעובדה שעל היהודים הכלואים בגטאות נאסרה התנועה כמעט באופן מוחלט והיה מיעוט קשרים בין הקהילות.
3. המדיניות הנאצית בגטאות - הסוואת המעשים וההטעיה המתמדת: הנאצים ניסו ליצור אשליית אוטונומיה לקהילה היהודית ולשמור על בידודם של היהודים.
4. היהודים התקשו להאמין כי הנאצים מבצעים בהם השמדה, גם מפני שהדבר היה בלתי נתפס ובלתי יאומן. האמונה בתרבות הגרמנית ובאנושיות האדם, גרמה ליהודים רבים לדבוק באופן תמים בדעה, שלא יתכן שהנאצים מנסים להשמיד את העם היהודי.

נושא ב' - בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

פרק שלישי

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 7-9

שאלה 7 - מקור - שביתת הנשק ובעיית הפליטים

סעיף א'

מלחמת העצמאות הסתיימה בהסכמי שביתת נשק שנחתמו עם כל אחת מהמדינות הפולשות לישראל. הגדרת המושגים:

- **הסכם שביתת נשק:** הפסקה מוחלטת של הלחימה. סיום המלחמה בעקבות הסכמת הצדדים. אזור מפורז - שטח, בדרך כלל בין שני כוחות צבאיים או יותר, בו אסורה הכנסת צבא או כל פעולה צבאית.
- **הסכם שלום:** יחסים דיפלומטיים והסכמה ליישב כל מחלוקת בהתדיינות ובמשא ומתן, ולא באמצעות הפעלת כוח וכפייה. מתבטא בד"כ גם בשיתוף פעולה במגוון תחומים (כלכלה, תרבות, ספורט, תיירות ועוד).

עם סיומה של המלחמה לא נחתם בין הצדדים הסכם שלום, וככלל לא היוו ההסכמים סיכום קבוע בין הצדדים, אלא סיכום זמני בלבד. מדינות ערב סיימו את המלחמה כשפניהן ל"סיבוב הבא" וחשו מושפלות מתוצאות המלחמה.

גם ההפסד הברור של מדינות ערב במלחמה לא הביא אותן להכרה במדינת ישראל והסכמי שביתת הנשק היו מבחינתן הרע במיעוטו. כל אחת מהמדינות המשיכה לשאוף לקבל חלק מהשטחים שנותרו בידי ישראל - הסורים, למשל, שאפו לקבל את מקורות המים, הירדנים המשיכו לשאוף לשליטה בכל ירושלים ולפרוזדור לים התיכון. בעיית הפליטים הפלסטינים, שמצאו מקלט במדינות ערב במהלך המלחמה, חיזקה את רצונם של מנהיגי המדינות להשאיר את הסכסוך "פתוח" ולהמשיך ללחוץ על ישראל ועל העולם לפתור את הבעיה, באמצעות החזרת הפליטים לשטחי ישראל.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

סעיף ב'

הגורמים להיווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים

עם סיום מלחמת העצמאות נשארה בעיה לא פתורה בדמות פליטים פלסטינים במדינות ערב השכנות. קיימות מספר גישות לגבי האופן בו נוצרה הבעיה – האם הם ברחו, גורשו או שנסיבות המלחמה המשתנות הביאו לנטישתם את הארץ.

הגורמים המופיעים בקטע, המציגים גורמים שנבעו מהתנהלות הצד הערבי :

1. "בשלב הראשון התמוטטות מערכות השלטון בחברה הפלסטינית" -

השלב הראשון של מלחמת העצמאות היה, למעשה, מאבק בין היישוב היהודי לבין ערביי א"י הפלסטינים, אשר הסתיים בהתמוטטותם. לחברה הפלסטינית לא הייתה מערכת שלטון שיכולה הייתה להחליף את השלטון הבריטי. לאחר פרוץ מלחמת האזרחים, בעוד הבריטים עסוקים בפינוי כוחותיהם ושלטונם מהארץ, נותרה החברה הפלסטינית בלא מנהיגות מוסכמת וללא מוסדות להחלפת הבריטים הנסוגים. המשק הכלכלי שלה קרס ובעקבות זאת החלה בריחה המונית.

2. "את האנרכיה שהשתלטה עליה" - עם התפוררות מערכות השלטון ובריחה של האליטות הערביות מהארץ, התגבר הטרור הפנימי בחברה הפלסטינית והיא התדרדרה לאנרכיה. "אוכלוסייה שלמה קמה ועזבה את מקום מחייתה...". לאור קשיים אלו, ברחו ערבים רבים מתנאי החיים הקשים שנוצרו בארץ.

הגורמים המופיעים בקטע, המציגים גורמים שנבעו מהתנהלות הצד היהודי :

1. "בשלב השני, לאחר פלישת צבאות ערב, רבו המקרים שבהם פינה צה"ל את האוכלוסייה הערבית

או גירש אותה והרס את כפריה, כדי למנוע את חזרתה."

בעקבות פלישת צבאות ערב לארץ, השתנה אופי הלחימה. הלחימה הפכה להיות לחימה בין צבאות סדירים. גל פליטים גדול נוצר בעקבות קרבות "עשרת הימים". כתוצאה מקרבות אלו גורשו וברחו הערבים מלוד ומרמלה וכן מהישובים באזורים הסמוכים. במהלך הלחימה עזבו רבבות ערבים את בתיהם כתוצאה מלחץ של כוחות צה"ל עליהם.

יש לציין כי בשלב זה של המלחמה הוסרו המעצורים שמתנו את היחס אל הפלסטינים בשלבים המוקדמים יותר של המלחמה. עתה הם נתפסו כ"גיס חמישי", המשתף פעולה ומסייע לכוחות הפלישה, ודבר זה הכשיר גם מעשי גירוש. פינוי הכפרים נראה ללוחמים צעד הכרחי מבחינה צבאית ומוצדק מוסרית, לאור החשש שהתושבים יסייעו לכוחות האויב. לצה"ל לא היו את הכוחות לעסוק בטיהור העורף שנכבש ובאבטחת האזורים הכבושים, ולכן בכפרים שנכבשו, לא הושארו כוחות שימנעו את חזרת התושבים, והם נהרסו או נשרפו.

2. "המסקנה הייתה שמדינת ישראל אינה יכולה להתיר לערבים לחזור לבתיהם"

מתחילת המלחמה נקטו ראשי היישוב ואח"כ ממשלת ישראל מדיניות של מניעת השיבה של הפליטים למקומות מגוריהם הקודמים. מדיניות זו החלה להיות חדה וברורה יותר כאשר החלו פליטים, (בד"כ כפריים) להסתגן בחזרה לכפריהם, על מנת לפנות מהם רכוש או לקצור את היבולים בשדות.

הממשלה החלה לבצע בפועל פעולות אשר יקשו על השיבה: יישוב שכונות עירוניות ערביות שננטשו בעולים חדשים או בפליטים יהודים שננטשו שכונות יהודיות או אזורים אחרים, הרס כפרים נטושים, העלאת יישובים חדשים על אדמות שננטשו ע"י ערבים וכן תפיסת מסתננים בשטח. בישראל ראו בחזרת הפליטים איום מסוכן על קיומה של מדינת ישראל ועל היותה מדינה יהודית. בנוסף, הפליטים נתפסו כ"גייס חמישי", אשר יסכן את המדינה.

שאלה 8- המאבק בבריטים בשנים 1945-1947

סעיף א'

המטרות של המאבק הצבאי (על הנבחן לציין אחת):
 השאיפה לבטל את מדיניות הספר הלבן השלישי: בריטניה המשיכה להתנגד לאחר מלחמת העולם השנייה - 2 להקמת מדינה יהודית עצמאית ולא ביטלה את הספר הלבן השלישי. המאבק נגד עליית מעפילים פליטי שואה, העקורים, נמשך, ובריטניה גירשה אותם מן הארץ למחנות מעצר.

האכזבה מהמדיניות הבריטית בשאלת א"י והעקורים הובילה את המחתרות למסקנה, כי יש לנסות ולשבש את חיי הבריטים בא"י ובכך לקדם את יציאתם.

- **מטרות נוספות שניתן להציג** – גיוס דעת הקהל העולמית לטובת המאבק להקמת מדינה יהודית ריבונית; העובדה שמאבק אלים ומשפיל יגבה מהבריטים כוח צבאי ותקציב שאינם יכולים לעמוד בהם, בעיקר בתהליך ההתאוששות לאחר מלחמת העולם השנייה, ויגרור ביקורת חזקה מבית, שתזרז את סיום המנדט מיוזמה בריטית.

פעולות צבאיות שנעשו במסגרת המאבק הצבאי (על הנבחן להציג שתיים):

1. **ליל הרכבות** - מבצע שעיקרו חבלות חמורות וכמעט בלתי הפיכות במסילות הברזל המנדטוריות ברחבי הארץ. בליל ה 31 באוקטובר 1945 חיבלו חמישים חוליות מאומנות של לוחמי הפלמ"ח ברשת מסילות הברזל, ב- 153 מקומות שונים. המבצע התבצע בכל רחבי הארץ והופעלו בו כל יחידות הפלמ"ח. הפעולות בוצעו תוך כדי הקפדה על הימנעות מפגיעה בנפש.

2. **ליל הגשרים** - בלילה שבין ה-16 ל-17 ביוני 1946 יחידות פלמ"ח פעלו במקביל לפיצוץ 11 גשרים ברחבי הארץ ששמשו למעבר הבריטים או לקשר עם ארצות ערב. המבצע עבר כמעט כולו בהצלחה. 10 גשרים פוצצו ללא תקלות מבצעיות. רק בגשר אכזיב ארעה תקלה מבצעית, בה נהרגו 14 לוחמים והגשר לא פוצץ.

- **פעולות נוספות שניתן להציג:** פיצוץ תחנות משטרה בריטיות, פגיעה במתקני צבא, בבסיסים ושדות תעופה. פגיעה בצינור הנפט ובבתי הזיקוק בחיפה, פיצוץ מלון המלך דוד בירושלים, חטיפת חיילים וקצינים בריטים, הלקאתם ותלייתם בתגובה להלקאת ולתליית אנשי אצ"ל.

סעיף ב'

הצגת פרשת אקסודוס:

פרטי הפרשה: ביולי 1947 הצליחה ההגנה לקבץ 4,500 ניצולי שואה בנמל בצרפת. הם עלו על אניית מעפילים בשם אקסודוס ("יציאת אירופה") והתחילו לשוט לכיוון ארץ ישראל. בתחילה, עיכבו אותם הצרפתים ולאחר מכן ספינת קרב בריטית נצמדה אליה וליוותה אותה כל הדרך לכיוון ארץ ישראל. במרחק של 40 ק"מ מחופי ת"א, שש משחתות בריטיות חסמו את דרכה של האנייה. החיילים הבריטים עלו על האנייה והחל קרב בין הבריטים ובין נוסעי האנייה. המעפילים, בייאושם, השתמשו במוטות ברזל, ביתדות, בברגים, בבקבוקים ובקופסאות שימורים וזאת כנגד החיילים הבריטים המאומנים והחמושים. הבריטים פתחו באש, שלושה מעפילים נהרגו ועשרות נפצעו. האנייה נגררה לנמל חיפה, המעפילים הורדו מהספינה ומיד לאחר מכן הועלו על שלוש ספינות וגורשו חזרה לצרפת. אנשי היישוב, שעקבו אחרי ההתרחשויות ושמעו את שידורי הרדיו מהאנייה, קיימו הפגנות הזדהות ועצרות אבל. כשהגיעו לצרפת, סרבו המעפילים לרדת מהספינות וביקשו שיחזירו אותם לארץ ישראל. הבריטים החליטו להגיב בחומרה והספינות נשלחו חזרה לגרמניה. לא זו בלבד. לאחר שהספינות הגיעו לגרמניה, המעפילים הורדו ושוכנו במחנות עקורים בשטח הכיבוש הבריטי. עד ספטמבר 1948 עלו כל מעפילי אקסודוס לארץ.

פרשת אקסודוס מהווה סמל המאבק למען ההעפלה בשל הסיבות הבאות:

- דעת הקהל בעולם נסערה מהתנהגותם האכזרית של הבריטים. גם הציבור בבריטניה נדהם מכך שהיה צורך להשתמש בספינות מלחמה כנגד אניית מעפילים, שעליה היו ניצולי שואה, שרק ביקשו לעלות לארץ ישראל.
- הדבר שירת את מטרות ההנהגה הציונית להעלות את מצוקת היהודים לסדר היום במטרה לחזק את דעת הקהל העולמית נגד מדיניות הספר הלבן. במקביל התהדק הקשר בין בעיית הפליטים היהודיים באירופה ובין שאלת א"י והדבר גרם לערעור על מדיניות הבריטים כלפי היישוב.
- הפרשה חיזקה את הקשר בין היישוב ובין המעפילים.

 MY.GEVA

 לפרטים
 לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
 ביעילות לבגרות במתמטיקה

שאלה 9- החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947**סעיף א'**

הצבעת ברית המועצות וארצות הברית בעד תוכנית החלוקה נחשבת "נס", בשל העובדה שמפגש האינטרסים האמריקני והסובייטי הינו אירוע נדיר וחד פעמי. המפגש נבע מהרצון להקמת חזית משותפת נגד בריטניה. האינטרסים של כל אחת מהמעצמות היו מנוגדים – רצון לייצר השפעה על המזרח-התיכון, אך הוא חייב להביא לסיום ההשפעה הבריטית בו, ולכן הן התלכדו לשיתוף פעולה נקודתי.

עמדת ברה"מ במהלך הדיון באו"ם בשאלת א"י

ברה"מ גילתה עמדה עקבית וחד משמעית, התומכת בשאיפות היהודים להקים מדינה יהודית עצמאית ובפתרון החלוקה, במקרה שהקמת מדינה יהודית בכל א"י אינה אפשרית. עמדה פרו ציונית זו של בריה"מ, היוותה מפנה במדיניותה. עד אז היא גילתה עוינות כלפי התנועה הציונית. והנה, כשבוועיים לפני שבעיית א"י הועלתה באופן רשמי לדיון בעצרת הכללית של האו"ם, הכריזה בריה"מ כי היא תומכת בשאיפות היהודים להקים מדינה משלהם.

הסיבות לתמיכת בריה"מ בתוכנית החלוקה הן :

1. **השפעת המלחמה הקרה - תמיכה במדינה יהודית תאפשר לבריה"מ השפעה באזור**, זאת ע"י הפיכת המדינה היהודית לנאמנה לבריה"מ. בכך תוכל בריה"מ לזכות בדריסת רגל במזרח התיכון ולבסס את מעמדה באזור (במסגרת כוונות ההתפשטות שלה על רקע המלחמה הקרה).
2. **הסבל היהודי בתקופת השואה מצדיק הקמת מדינה ליהודים**, (על פי נאום גרומיקו, נציג בריה"מ באו"ם): גרומיקו הזכיר בנאומו את סבלו של העם היהודי בכלל ובתקופת מלחמת העולם השנייה בפרט, ואת חוסר האונים שגילו מדינות העולם בהצלת העם היהודי. לכן, טען שמגיעה ליהודים מדינה משלהם.
3. **תחושת ההזדהות של העם הרוסי עם גורלם של היהודים במלחמת העולם השנייה** : גרומיקו בנאומו, הדגיש את הסבל והייסורים שעבר העם היהודי בשואה, ואת המחיר הכבד ששלמה ברה"מ במהלך המלחמה. שני אלו יצרו תחושת "שותפות גורל" של בריה"מ עם היהודים. לכן, לדעתו ראוי להעניק לעם היהודי פיצוי, בדמות המדינה, כפי שגם לבריה"מ הגיע פיצוי על סבלה במלחמה.

עמדת ארה"ב במהלך הדיון באו"ם בשאלת א"י

למרות חילוקי הדעות בקרב הממשל האמריקני ולמרות לחצים שונים שהופעלו עליה, תמכה ארה"ב במהלך הדיון באו"ם בהצעת החלוקה והצביעה בעד המלצות הרוב של ועדת החקירה (אונסקו"פ).

הסיבות לתמיכת ארה"ב בתוכנית החלוקה הן :

- א. **השפעת "המלחמה הקרה"**: עצם תמיכתה המפתיעה של ברית-המועצות בהקמת מדינה יהודית דרבנה את ארצות-הברית לתמוך גם היא בתוכנית החלוקה, כדי לא להשאיר לברית-המועצות את ההשפעה באזור, לאחר עזיבת הבריטים.
- ב. **השפעת השואה על תחושת האשם של הממשל האמריקני**. תחושת אשמה בנוגע לעמדת ארה"ב בשאלת העזרה ליהודי אירופה בזמן השואה, גרמה אף היא לתמיכתה בתוכנית.

ג. **לחץ של יהודי ארצות-הברית ושל מנהיגים ציונים על הממשל האמריקני.** דעת הקהל בארה"ב ובעולם עודדו אותה לתמוך בעמדה הציונית. כך, כתוצאה ממפגש אינטרסים אמריקני סובייטי נדיר וחד פעמי, יצאה בסופו של דבר התנועה הציונית נשכרת.

סעיף ב'

- עיקרי התוכן של החלטת האו"ם כפי שהתקבלה בכ"ט בנובמבר 1947:
- סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל - לא יאוחר מ-1 באוגוסט 1948.
  - חודשיים לאחר יציאת הצבא הבריטי, יקומו בא"י 2 מדינות - מדינה ערבית ומדינה יהודית ובירושלים יקום שלטון בינלאומי:
  - **מדינה יהודית:** הנגב, מישור החוף מבאר טוביה ועד עכו, רוב העמקים, הגליל התחתון והמזרחי כולל הכינרת ואגם החולה. 55% משטח א"י.
  - **מדינה ערבית:** הגליל המערבי, יהודה שומרון. 45% משטח א"י.
  - **אזור בינלאומי בפיקוח האו"ם שיכלול את העיר ירושלים וסביבותיה.** האזור יהיה מפורז, בשל קדושתה של ירושלים לשלוש הדתות. כמושל העיר לא יתמנה יהודי או ערבי אלא אדם מבחוץ. את ביטחון הפנים תאבטח משטרה, שאנשיה יגויסו בחו"ל.
  - קיום אחדות כלכלית בין שתי המדינות ושיתוף פעולה ביניהן בענייני תחבורה ומקורות מים.
  - **עד לביצוע ההחלטה נקבעה תקופת מעבר קצרה:** על ממשלת המנדט היה למסור בהדרגה את סמכויותיה לוועדת ביצוע בינלאומי מיוחדת לתקופת המעבר. בתקופת המעבר יפונה שטח מתאים במדינה היהודית ובו נמל לצורכי עלייה.
  - הועדה הבינלאומי המיוחדת תקבע את הגבולות של כל מדינה, ובכל מדינה תקום מועצת ממשלת זמנית, שתגייס גם כוח משטרתי כדי לשמור על הסדר ועל הגבולות

התגובות להחלטה:

התגובה הערבית: הערבים סרבו לקבל את החלטת החלוקה, מאחר והיא הכירה בזכותה של ישראל להקים מדינה במרחב א"י. למחרת הכרזת האו"ם, החלו פעולות האיבה של ערביי ארץ ישראל, ובכך החלה מלחמת העצמאות.

תגובת היישוב היהודי: גילווי שמחה על הגשמת משאת נפשה של התנועה הציונית, הקמת מדינה יהודית בא"י. יחד עם זאת, עלו גם חששות כבדים מפרטי התכנית ומהקשיים שהעלתה – הגבולות הקשים להגנה, היישובים היהודים, שנותרו במדינה הערבית וירושלים, שנותרה כבינלאומית.

פרק רביעי

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 10-12

שאלה 10- מקור – עלייה וקליטה בשני העשורים הראשונים למדינה

סעיף א'

עם הקמתה של מדינת ישראל הוסרו המגבלות על עלייה יהודית לארץ. מפעל העלייה היה הגשמת חלום והעלאתם של המוני יהודים שחיו במצוקה למדינתם, הייתה מאז ימיה הראשונים של הציונות ערך ומטרה עליונה. ערך זה השתקף בהכרזת העצמאות, שקראה לקיבוץ גלויות, ובחוק השבות, שנועד לעודד כל יהודי, בן או נכד של יהודי, לעלות ארצה ולקבל בה אזרחות. שנות ה-50 וה-60 נחשבו לשנים מעצבות בתולדותיה של המדינה. באותן שנים העלתה המדינה הצעירה מאות אלפי עולים ממדינות ומתרבויות שונות, וקלטה אותם, תוך ניהול מאבק על קיומה מבחינה ביטחונית.

הגורמים לעליה למדינת ישראל בשנות ה-50 וה-60 שבאים לידי ביטוי בשיר הם (על הנבחן לציין לפחות שלושה):

1. "מגטאות ומחנות הגחנו" - העולים מאירופה היו ברובם ניצולי שואה ועקורים, שניצלו מן התופת הנאצית. חלקם ניסו להגיע ארצה טרם הקמת המדינה, אך נתפסו על ידי הבריטים ונשלחו למחנות מעצר בקפריסין. אחרים נותרו במחנות העקורים עד שהתאפשרה עלייתם. יהודי אירופה ניהלו קשר בעיקר עם המוסד לעלייה ב', שעשה מאמצים עילאיים לאפשר את עלייתם ארצה. המשך הפגיעה הפיזית ביהודים (דוגמת פוגרום קילצה) וקיומה של אנטישמיות באירופה שאחרי המלחמה, הבהירו ליהודים רבים כי האנטישמיות היא תופעה רווחת ולכן עליהם לבסס את חייהם בארץ ישראל כמקום מקלט
2. "ורק מקום אחד רצינו ואהבנו" - הכמיהה לארץ ישראל – במשך מאות שנים הייתה בקרב היהודים כמיהה עזה וגעגועים לארץ ישראל, ולאחר הקמת המדינה יהודים התחילו רבים לעלות לארץ האהובה.
3. "מקצות ערב, מרוסיה ופולניה" – יהודי אירופה שנצלו מהשואה, ניסו לברוח מהגוש הסובייטי ההולך ונסגר, בצד יהודי ארצות האסלאם, שהקמת המדינה היהודית במזרח התיכון הביאה להתגברות מעשי פגיעה פיזית בהם מצד הערבים. לאחר מלחמת העצמאות נהרגו עשרות יהודים ומאות נפצעו בהתפרצויות אלימות במרוקו, בלוב ובמצרים. התפרצויות אלה ערערו את ביטחונם האישי של היהודים ודרבנו את עלייתם. תהליך הקמת המדינות העצמאיות והדה-קולוניזציה לווה בחיזוק מגמות ערביות ואסלאמיות. המגמות הערביות הופנו כלפי אויב משותף: נוכחותה של המדינה הציונית במזרח התיכון הערבי. מגמות אלה ערערו את עתידם וביטחונם של היהודים. כשעזב השלטון הקולוניאלי נוצר חלל ריק, שאת מקומו היו עתידים לתפוס גורמים ערביים מקומיים. ליהודים לא היה עוד מקום במערכת השלטונית החדשה, בכך התערער מצבם הכלכלי והביטחוני.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

סעיף ב'

גלי העלייה הגדולים בשנות ה-50 וה-60 היוו אתגר גדול למדינת ישראל הצעירה.
קשיים של העולים על פי השיר (על הנבחן להציג שניים):

1. "בלשונות רבות מספור דברנו" - העולים החדשים דיברו בשפות שונות ולא כולם ידעו לדבר עברית כשפת היום - יום. הדבר יצר פער וקושי להפוך לחברה לאומית אחת.
2. "וזה את זה כמעט בכלל שלא הכרנו" - העולים החדשים הגיעו לארץ לא מוכרת, שמרבית האנשים בה לא היו להם זרים.
3. "ומקומות רבים מאוד עזבנו" - העולים הגיעו ממגוון רחב של ארצות, אותן עזבו לא תמיד מרצון, חלקם ברחו ללא רכוש וכסף, אותם נאלצו להשאיר מאחור.
4. "אל הביצות ואל הישימון הלכנו" - העולים החדשים נדרשו ע"י ההנהגה הישראלית של המדינה הצעירה להשתתף בחיזוק המדינה, בהפרחת השממה ובחיזוק הגבולות, גם אם לא רצו בכך. ההשתתפות הייתה חלק מתפיסת כור ההיתוך שיישמו מנהיגי המדינה על קליטת העולים.
5. "מסביב יהום הסער" - במשך שנות העלייה הראשונות התקיימה מלחמה נגד מדינות ערב ונגד ערביי ישראל. תהליך הקליטה התרחש תחת האיום המתמשך על ביטחונה וקיומה של המדינה, וחייב את העולים להשתלב במאמצי המדינה להגן על עצמה.

הקשיים של המדינה לקלוט עולים (על הנבחן להסביר שניים):

1. קשיים בתחום החינוך

החינוך במעברות היה אחד הנושאים הכואבים ב"חיי המעברות". ב-1949 נחקק חוק חינוך חובה, שחייב כל ילד ללמוד בבית ספר. למרות החוק, ילדים רבים לא למדו בבית ספר, כיוון שהוריהם שלחו אותם לעבודה, בגלל מצבם הכלכלי הקשה. בנות רבות נשארו בבית, כדי לעזור לאימהותיהן לגדל את אחיהן.

מרבית בתי הספר שהוקמו במעברות סבלו ממחסור באמצעים, במבנים נאותים, בשולחנות ובכסאות, בספרי לימוד ובמורים מוסמכים. תנאי מצוקה קשים ופגעי טבע (גשם, קור ובוץ) היקשו על ההוראה. צוות המורים הורכב ממורים צעירים, חסרי ניסיון ומיומנות. את העבודה החינוכית עשו מורות חיילות, מדריכי נוער ומתנדבים רבים, שראו בפעילותם החינוכית במעברות מלאכת קודש.

הבעיות הבולטות בהן נתקלו המורים היו: אי ידיעת השפה העברית והשוני התרבותי בין התלמידים. בכיתה אחת היו לפעמים תלמידים מכמה ארצות, מה שהפך את ההוראה למשימה בלתי אפשרית.

גם בערי הפיתוח נשאר החינוך ברמה נמוכה יותר מאשר בישובים הוותיקים, כתוצאה ממחסור באמצעים וממחסור במורים מנוסים. כמוכן שמצב זה פגע במאמץ לצמצום הפער הכלכלי-חברתי ובין העולים לבין התושבים הוותיקים.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
 ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
 לחצו כאן!

2. **המחסור במזון** – מחסור זה נבע מן הקושי לייצר כמויות גדולות של מזון או לקנותו, בשל העדר תקציבים. בישראל הוחלט על מדיניות צנע. משטר הצנע אפיין את שנותיה הראשונות של המדינה והתבסס על שיטה כלכלית, שהנהיגה קיצוב לשורת מוצרים חיוניים בנקודות שחולקו בכמות שווה ע"י הממשלה לתושבים. הנחת הבסיס הייתה, כי המדינה הצעירה מצויה בתקופת חירום, המחייבת ריכוז של כל המקורות הכלכליים בידה. במהלך 1949 ועד אמצע 1950 נדמה היה כי המדיניות מצליחה למלא את יעדיה והציבור ברובו מקבל אותה. מאמצע שנות ה-50 הלכו והתרבו קשיים, שאיימו על המשך משטר הצנע. השוק השחור החל לפרוח ולא ניתן היה לפיקוח. לאור זאת, בהדרגה צומצם הצנע ובוטל סופית ב-1959. תקופה זו תרמה לצמצום המצוקה החומרית של השכבות החלשות, במיוחד בקרב אוכלוסיית העולים החדשים מארצות האסלאם. למרות הנסיבות והקשיים שעמדו בפני המדינה החדשה, לא נמצא אדם שהיה רעב ללחם.

- ניתן להציג גם את הקשיים בתחום הדיור, את הפערים הכלכליים שהלכו ונפתחו מול הותיקים ואת ההתמודדות של העולים עם הסטריאוטיפים השליליים כלפיהם.

שאלה 11- תהליך הדה-קולוניזציה והשפעתו על היהודים

סעיף א'

בתקופה שבין שתי מלחמות עולם ובשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה חלו שינויים והתפתחויות מדיניות סוערות באזור המזרח התיכון ובצפון אפריקה. **תהליך הדה-קולוניזציה** - תהליך שלילת הקולוניאליזם. תהליך שהביא בהדרגה לסיום שליטת המעצמות על המושבות מעבר לים, והקמת מדינות עצמאיות בארצות אלה. התהליך התרחש בכל אזור בו שלט הקולוניאליזם. ראשית תופעת הדה-קולוניאליזם בין שתי מלחמות עולם, אך השיא התרחש לאחר מלחמת העולם השנייה, ובשנות ה-50 וה-60 של המאה העשרים.

למלחמת העולם השנייה מגוון השפעות שדחפו לדה-קולוניזציה:

- **משבר כלכלי לאחר מלחמת העולם השנייה:** הנזקים הכלכליים והעלות הגבוהה של הלחימה אילצו את מדינות אירופה להשקיע את הון בשיקום עצמי. לכן, לא יכלו להרשות לעצמן להמשיך ולשאת בהוצאות הגבוהות הכרוכות בפיתוח התשתיות במושבות ובהחזקת כוחות צבא ומנהל בארצות אלה.
- **שינוי יחסי הכוחות בעולם והשפעת 'המלחמה הקרה':** מעצמות אירופה, איבדו מאוד מכוחן בעקבות מלח"ע השנייה, והחל עידן חדש, עידן "שתי המעצמות" – ארה"ב ובריה"מ. הן החלו להיאבק ביניהן על אזורי השפעה בעולם. לכל אחת מהן היה אינטרס לתמוך במתן עצמאות לארצות השונות, בתקווה שהמדינות החדשות תצטרפנה למחנה הנתון להשפעתן, וכן כדי לבלום את סכנת התפשטותה והשפעתה של המעצמה האחרת.

- **השלכות השתתפות לוחמי הקולוניות במלחמות העולם:** במלחמות העולם גייסו המעצמות הקולוניאליות (בעיקר צרפת ובריטניה) לצבאן חיילים מן המושבות, דבר שהגביר אצלם את החשיפה לרעיון הלאומיות ואת השאיפות לעצמאות (במיוחד לאחר שחיילים אלו חוו לחימה למען עצמאות המדינה האם). תנועות לאומיות החלו לקום במדינות הנשלטות ולהיאבק לשחרור. מאבקן נתמך ע"י האו"ם, שהפך לזירה מרכזית במאבק הפוליטי לסיום הקולוניאליזם והשיטה הייתה מנוגדת לאמנתו ועקרונותיו.
- **דעת הקהל בעולם:** האווירה הציבורית, בעיקר לאחר מלחמת העולם השנייה ראתה בקולוניאליזם מדיניות בלתי מוסרית, ועל כן השיטה איבדה את הלגיטימיות שלה.

סעיף ב'

השפעת תהליך הדה-קולוניזציה על גורל יהודי ארצות האסלאם

ב-1948 חיו בארצות האסלאם כמיליון יהודים. ב-1969 ירד מספרם למעט פחות מ-200,000 וכיום עומד מספרם על אלפים בודדים בלבד. כלומר, 80% מכלל היהודים עזבו את ארצות האסלאם בתוך פחות מדור-הגירה אחד – תופעה חסרת תקדים בעם היהודי. היהודים קשרו את גורלם עם השלטון הקולוניאלי, אשר הציע להם שוויון משפטי ואפשרויות קידום ותעסוקה. הם השתלבו בו, הושפעו מהתרבות האירופאית שהביא עמו, נהנו מפירותיו ושיפרו בדרך כלל את מעמדם המשפטי ואת מצבם הכלכלי מהחלת שלטון זה. ככל שהיהודים התקרבו אל השלטון הקולוניאלי הזר, כך התרחקו מהאוכלוסייה המוסלמית המקומית, עובדה שהובילה להגברת העוינות כלפיהם מצד האוכלוסייה המקומית. בשנות ה-30 חלה החמרה ביחס האוכלוסייה המקומית אל היהודים והחלו פגיעות פיסיות. התדרדרות נוספת התרחשה עם תום מלחמת העולם השנייה. מאחר ויהודי ארצות האסלאם קשרו עצמם בשלטון הקולוניאלי, הרי שתהליך הדה קולוניזציה היה בעל השלכות על חייהם במספר היבטים:

- **שינוי תרבותי-** אחד הביטויים של הדה קולוניזציה היה התרחקות מהתרבות המערבית שהביאו עמן המדינות הקולוניאליות. היהודים, אשר אמצו בד"כ תרבות זו, מצאו עצמם עתה בסביבה תרבותית אחרת, התרבות הערבית, שהשתלטה בהדרגה על הוויית החיים בארצות השונות (שפה, לבוש, מנהגים, תרבות שלטון).
- **התגברות השנאה ליהודים-** היהודים זוהו כתומכי המשטר הקולוניאלי. התוצאה הייתה העמקת השנאה ליהודים והתגברות הפעילות נגדם. עם זאת, חשוב לציין, כי היו גם יהודים (מעטים) שתמכו בתהליכי הדה-קולוניזציה מסיבות אידיאולוגיות (האמונה בזכות ההגדרה העצמית) ומתוך הנחה שמדינות הלאום שתוקמנה תהיינה דמוקרטיות ותבטחנה את הקיום היהודי בתוכן. כמו כן, יש לציין, כי המאבק לשחרור לאומי מיתן בשלבים מסוימים מגמות אנטי יהודיות, מתוך הנחה של התנועות הלאומיות כי פגיעה ביהודים עלולה לפגוע בתדמיתן ולעכב השגת עצמאות. לאחר השגת העצמאות הותר הרסן, ותהליך הרחקת היהודים מהחברה והפגיעה בהם הגיע לשפל חסר תקדים.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

- **התגברות הלאומיות כחלק מתהליך הדה-קולוניזציה:** כפי שארע באירופה, כמאה שנים קודם לכן, התאפיין העולם הערבי לאחר מלחמת העולם השנייה בהתגברות המגמות הלאומיות. מגמות אלה הדגישו את המשותף לכל בני הלאום ודחו את היהודים בארצות האסלאם, כיסוד זר שאינו חלק מהלאום המתגבש.

שאלה 12- מלחמת יום הכיפורים

סעיף א'

קובעי המדיניות בישראל התבססו על הנחות מוטעות ערב מלחמת יום הכיפורים. הנחות אלו היו פרי הניתוח של ראשי המודיעין הישראלי את המציאות:

- מצרים לא תחדש את האש עד שלא יהיו ברשותה מטוסים המסוגלים לתקוף מטרות בעומק מדינת ישראל ו/או טילי קרקע-קרקע.
  - סוריה, למרות שבאפשרותה לתקוף מטרות בעומק מדינת ישראל, לא תצא למלחמה ללא מצרים.
- הערכת המודיעין הישראלי הייתה, כי הרכש והמוכנות המצרית למלחמה לא צפויה לקרות לפני שנת 1975.

לאור הנחות אלו המודיעין הישראלי פירש באופן שגוי את כל הסימנים המקדימים ואת המידע הנאסף בהתאם להנחת המוצא ששלטה אצל מפקדיו הבכירים. ראשי המודיעין דבקו בעמדתם כי "הסבירות למלחמה נמוכה ביותר", למרות שלל הידיעות שקבלו. רק בבוקר יום הכיפורים, ה-6 לאוקטובר, התקבלה ידיעת מודיעין אמינה לה לא יכלו להתכחש, כי באותו היום תפתח ההתקפה. הנחה נוספת בה החזיקה ההנהגה הישראלית הייתה כי לצה"ל עליונות ברורה על צבאות ערב - הניצחון המוחץ בששת הימים הביא לכך שישראל חשה כי היא בעמדת כוח צבאית ברורה מול מדינות ערב. לתחושה זו התלוותה הרגשת זלזול ביכולת הצבאית של צבאות ערב והערכה כי לא יוכלו לשקם את כוחם הצבאי במשך זמן רב. בישראל התייחסו בהתנשאות ובחוסר אמון להצהרותיו החוזרות של סאדאת, ותחושת זלזול ביכולתו של הצבא המצרי. ההנהגה הביטחונית התבססה על התפיסה שהכוח הצבאי הסדיר יוכל לבלום התקפות על ישראל, חיל האוויר יוכל לבלום את התקפות כוחות האויב, אין צורך לגייס מילואים מראש ובמידת הצורך תהייה התראה שתיתן מספיק זמן לגיוס המילואים.

סעיף ב'

עם סיומה של מלחמת יום הכיפורים הצליח צה"ל, למרות ההפתעה ותנאי הפתיחה הקשים של המלחמה, לשנות את מהלכה, לעבור להתקפה וליצור מהפך במגמת המלחמה: לקראת סוף המלחמה הסתמן ניצחון ישראלי ברור בכל החזיתות, כאשר צה"ל נערך במרחק 40 ק"מ מדמשק 101 ק"מ מקהיר. עם זאת, נותרה אצל הציבור הישראלי תחושת כשלון קשה ותחושת מחדל של ההנהגה, אותה הוא ביקש לחקור עד תום.

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

השפעת מלחמת יום הכיפורים בתחום הפוליטי: ועדת "אגרנט", שהוקמה בסיום המלחמה, חקרה את מחדלי המלחמה ומסקנותיה הופנו כנגד הדרג הצבאי: הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר נאלץ להתפטר, ושורה של קצינים בכירים באגף המודיעין ובפיקוד דרום הודחו. מאחר והועדה לא העלתה כל ביקורת על הדרג המדיני, הופיעו תנועות מחאה אשר אנשיהן היו קצינים וחיילים שחזרו מן המלחמה. תנועות המחאה קיימו הפגנות וקראו להתפטרות הממשלה ואישי מפתח בה. הן בטאו את השבר שחל באימון שנתנו האזרחים בהנהגה המדינית והצבאית. המחאה הביאה להתפטרות שר הביטחון, משה דיין, ולאחריה להתפטרות ראש הממשלה, גולדה מאיר. הביקורת הציבורית הנמשכת על הממשלה סללה את הדרך למהפך הפוליטי של 1977, בו עלתה לשלטון לראשונה מפלגת הליכוד, ובראשה מנחם בגין.

השפעת המלחמה על יחסי ישראל-מצרים: המלחמה סללה את הדרך לביקורו של הנשיא סאדאת בישראל (1977) ולהסכם השלום. מלחמת יום הכיפורים החזירה לעם המצרי את גאוותו הלאומית. מצרים ראתה בה ניצחון צבאי, וחגגה מאז בכל שנה במצעד צבאי. הנשיא סאדאת זכה למעמד של מנהיג חזק ומצליח, שהצליח לשבור את מיתוס העליונות הצבאית של ישראל. מצרים הגיעה להישגים ב"הסכמי הפרדה" (הסכמי סוף המלחמה) בין הצדדים: ישראל נסוגה עד ל-30 קילומטר מתעלת סואץ, ניתנה שליטה מלאה למצרים על התעלה ועל פתיחתה למעבר כלי שיט. הסכמים אלה, והגאווה המצרית על תוצאות המלחמה, הכשירו את דעת הקהל המצרית לפתיחת שיחות שלום עם ישראל, במטרה להחזיר את כל סיני לשליטה מצרית, לאחר שהתבהר כי הסיכוי להחזירו במלחמה אינו גבוה. הדבר הוביל לביקורו ההיסטורי של סאדאת בירושלים ב-1977, ולחתימת הסכם השלום בין ישראל למצרים ב-1979.

 MY.GEVA

 לפרטים
 לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
 ביעילות לבגרות במתמטיקה

